

**MIGRATSIYA JARAYONLARI NATIJASIDA SHAXSLAR
MARGINALLASHUVINING IJTIMOIIY FALSAFIY JIHATLARI**
СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ АСПЕКТЫ МАРГИНАЛИЗАЦИИ
ЛИЧНОСТИ В РЕЗУЛЬТАТЕ МИГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ
SOCIO-PHILOSOPHICAL ASPECTS OF MARGINALIZATION OF
INDIVIDUALS DUE TO MIGRATION PROCESSES

Akramov G'iyosiddin Najmiddin o'g'li

*University of Business and Science nodavlat oliy ta'lim
muassasasi "Ijtimoiy fanlar" kafedrasi o'qituvchisi*

Email: giyosiddinakramov22@gmail.com

Tel: +998949072766

Акрамов Гиёсиддин Наҳжмиддинович

*Преподаватель кафедры социальных наук негосударственное
высшее учебное заведение University of Business and Science*

Akramov G'iyosiddin Najmiddinovich

*Lecturer at the Department of Social Sciences Non-state higher
education institution University of Business and Science*

Annotatsiya. Mazkur maqola asosan migratsiya jarayonlari natijasida vujudga kelgan marginal jamoalar, shaxslar, guruhlar va qatlamlarning jamiyatda tutgan o'рни va siyosiy-huquqiy mavqeyi, migratsiyani vujudga keltiruvchi elementlar hamda ularning ijtimoiy falsafiy jihatlari, uning ijobiy va salbiy oqibatlari kabi tushunchalarni yoritilishiga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Migratsiya, marginallashuv, marginal shaxs, tarixiy migratsiya, ijtimoiylashuv, adolat, ijtimoiy tenglik, tengsizlik, globallashuv.

Аннотация. Данная статья посвящена рассмотрению места и политико-правового статуса маргинальных сообществ, личностей, групп и слоёв, возникших в результате миграционных процессов. Также рассматриваются элементы, порождающие миграцию, их социально-философские аспекты, а также позитивные и негативные последствия миграции.

Ключевые слова: Миграция, маргинализация, маргинальный человек, историческая миграция, социализация, справедливость, социальное равенство, неравенство, глобализация.

Abstract. This article focuses on examining the role and political-legal status of marginalized communities, individuals, groups, and strata resulting from migration processes. It also explores the elements that cause migration, their socio-philosophical aspects, and the positive and negative consequences of migration.

Keywords: Migration, marginalization, marginal person, historical migration, socialization, justice, social equality, inequality, globalization.

Migratsiya fenomeni tarixning barcha davrlarida ro'y bergan va vaqt o'tishi bilan o'zgarib borgan muqarrar xarakterli tuzilma sifatida ko'riladigan ijtimoiy hodisadir. Ushbu ijtimoiy voqeaning tarixiy ildizlarini ko'rib chiqsak uning insoniyat mavjudligining deyarli ajralmas qismi bo'lganini anglash mumkin. Insonlarning har doim yaxshiroq yashashga intilishi, jamiyatdagi mavjud xudbinlik, siyosiy va ijtimoiy to'qnashuvlarning oqibatida shaxsning o'z yashash muhitidan uzoqlashish istagi migratsiya harakatlarining davom etishi va oziqlanishidagi asoslardan biridir.

Zamonaviy dunyoda migratsiya ijtimoiy va iqtisodiy jarayonlarga chuqur ta'sir ko'rsatadigan murakkab hodisa hisoblanadi. Aholining bir hududdan boshqasiga ko'chishi ko'pincha ijobiy o'zgarishlarni keltirib chiqarsa-da, marginallasuv kabi salbiy oqibatlarni ham yuzaga keltiradi. Marginallasuv jarayoni migratsiya natijasida kelib chiqqan shaxs yoki guruhlarining jamiyatning asosiy ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy tizimidan ajralib qolishi sifatida tushuniladi. Ushbu maqola migratsiya va marginallasuv o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilib, uning asosiy sabablari va oqibatlarini aniqlashni maqsad qiladi.

Dunyo miqyosida aholining migratsion harakati XXI asrning boshlariga kelib sezilarli darajada oshganini ko'rish mumkin. 2000-yillarda dunyo aholisining qariyb 3 foizi (har o'ttiz besh kishidan bittasi) o'zlari tug'ilib o'sgan vatanlaridan yiroqda yashab kelishmoqda yoki shunga majbur bo'lishmoqda. [1] Xalqaro migratsiya tashkilotining ma'lumotlariga ko'ra, 2015 yilda dunyodagi xalqaro migrantlar soni, ya'ni ular tug'ilmagan davlatda yashovchi insonlar soni 244 million kishini tashkil etgan [2].

Zamonaviy sharoitda migratsiya jarayonlarining keskinlashish, migratsiya oqimlarining o'sish omillarisifatida, iqtisodiy omillar, birinchi navbatda, turar joy darajasini ko'tarish va sifatini yaxshilashga bo'lgan intilish hisoblanadi. Tushkunlik, aholi daromadlarining kamligi va taqchilligi, ijtimoiy infratuzilmalarning rivojlanmaganligi, turg'un iqtisodiy tizim hududi aholisi mintaqada ichida (masalan, qishloq joylardan shahar hududlariga) ko'chib o'tishga yoki ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan rivojlangan bir mintaqadan boshqasiga ko'chib o'tishga yoki boshqa mamlakatga ko'chib o'tishga intiladi. Odamlarning ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlarini o'zgartirishga bo'lgan istagi, o'z navbatida, iqtisodiy inqiroz hodisalari: daromadlarning pasayishi, ish o'rinlarining qisqarishi, iqtisodiyotning tarmoq tuzilmasining o'zgarishi va boshqalar sabab bo'lishi mumkin.

Migratsiyaning kelib chiqishi haqida J.K. Galbraith shunday deydi: "Migratsiya qashshoqlikka qarshi amalga oshirilgan eng qadimgi insoniy harakatdir".[3] Migratsiya vujudga kelishida ikkita omilni unutmaslik kerak, ya'ni birinchidan, shaxslarning o'z yashab turgan hududlarini tark etishga sabab bo'lgan ularni bu yerdan ketishga majbur qilgan kuch (ishsizlik, qashshoqlik, notinchlik, ijtimoiy tanglik va boshqalar). Ikkinchidan, ularni o'ziga jalb qiluvchi kuch (farovon va tinch hayot,

erkinlik, kasbiy rivojlanish va boshqalar). Mana shu ikki kuch ta'sirida inson migrant maqomini olishi tarixdan isbotlangan. Insonlar o'z yaqinlari, qarindoshlari, do'stlaridan ajralishi, yangi til va yangi an'analarga ko'nikish anchagina qiyinchiliklarni keltirib chiqargan.

Marginallik nazariyasi sotsiologiya, ijtimoiy falsafa, psixologiya fanlarida muhim rol o'ynaydi, ammo marginallik tushunchasining mazmunini aniqlashda ko'plab kamchiliklar, yetarlicha o'rganilmaganligini bilish mumkin. Bu atama (marginallik) 1928 yildan beri mavjud bo'lib, uni birinchi marta immigrantlar orasida ro'y berayotgan jarayonlarni o'rganishda Amerikalik olim Park Robert Ezra qo'llagan. Park Amerika shaharlaridagi immigrant jamoalarini va irqiy madaniyatlararo o'zaro ta'sirni o'rganib, Amerika jamiyatidagi intensiv migratsiya jarayonlariga xos bo'lgan va qarama-qarshi madaniyatlar o'rtasidagi shaxslarda chegara mavjudligini bildiruvchi "marginal" (chegaraviy, eng so'nggi) shaxs to'g'risida fikr bildirgan.[4] Keyinchalik, marginallik tushunchasi migrantlarning moslashmaslik oqibatlarini o'rganishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan. Park marginallarga bir vaqtning o'zida bir necha dunyoda yashaydigan muhojir sifatida munosabatda bo'ladi, u eski odatlar yo'q qilinganda va yangilari hali shakllanmagan bo'lganda, axloqiy dixotomiya (yun. "dicha"-ikki qism, "tome"-kesish. Ikki qarama-qarshi qismga ajralish), bifurkatsiya (lot. bifurcus ikkiga bo'linish) va ziddiyat tuyg'usi bilan tavsiflanadi. Ushbu holatni inqiroz, doimiy inqiroz holati deb ta'riflash mumkin, u quyidagi xususiyatlarni o'z ichiga olgan shaxs turiga o'zgarishi mumkin:

- shaxsiy qadriyatga shubha;
- do'stlar bilan aloqalarning noaniqligi va rad etishdan doimiy qo'rqish;
- kamsitilish xavfi ostiga qo'ymaslik uchun noaniq vaziyatlardan qochishga moyillik;
- boshqa odamlar huzurida xushmuomalalik, uyatchanlik;
- yolg'izlik va haddan tashqari xayolparastlik;
- kelajak haqida haddan tashqari tashvish va har qanday qo'rquv xavfli;
- zavqlanish imkoni yo'qligi va boshqalar unga adolatsiz munosabatda bo'lishiga

ishonish.

Shu bilan birga, Park marginal inson tushunchasini tor ma'nodagi turlarga qisqartirmaydi, balki uni ijtimoiy jarayon bilan bog'laydi. Marginal shaxs bizga turli madaniyatlar va irqlar vakillari o'zaro ta'sirlarni, umumiy hayotni o'rnatganda akkulturatsiya (begona madaniyatni o'zlashtirish jarayoni) jarayonining bir xil natijasi sifatida namoyon bo'ladi. Park marginal shaxs global etnoijtimoiy jarayonlar natijasida sivilizatsiyaning yangi bosqichida rivojlanayotgan madaniy munosabatlarning yangi turini o'zida mujassam etgan degan xulosaga keladi. Marginal shaxs turli jamoalarning o'zaro ta'siri natijasidir, ular bir vaqtning o'zida bir nechta dunyoda mavjud bo'lishga majbur bo'lishadi, bu esa ularni intellektual jihatdan yanada rivojlangan va kengroq

dunyoqarash ufqiga ega bo'lishga majbur qiladi.[5]

Yana bir amerikalik olim Everett Stonequist marginallik fenomenini ikki olov o'rtasida deb ta'riflaydi. Bunday holatda, kishi turli madaniyatlar chetida, lekin ularning hech biriga tegishli emas. Marginal shaxs - bu madaniyatlar aloqalarida, o'zaro chambarchas bog'liq madaniyatlar muhitida asosiy o'rinni egallaydigan, uning markazida etakchilik uchun kurashayotgan shaxsdir. Marginal shaxs ikki ijtimoiy dunyoqarashlar o'rtasida muvozanatni saqlaydi, bir dunyoqarash ikkinchisidan ustun turadi.

Marginal odamning ichki dunyosi quyidagi xususiyatlar bilan tavsiflanadi:

- tartibsizlik, hayratda qolish, mojaro manbayini aniqlay olmaslik;
- «bosib bo'lmaydigan devor» hissi, moslashuvchanlik, omadsizlik;
- xavotir, ichki zo'riqish;
- izolyatsiya qilish, begonalashish, jalb etmaslik, majburlash;
- umidsizlik;
- aqliy tartibsizlik, mavjudlikning ma'nosizligi;
- egosentriklik, ambitsiya va tajovuzkorlik.

Shunday qilib, kundalik hayotni tashkil etish joyidan boshqasiga o'tish sifatida migratsiya ta'siri har doim ko'proq yoki kamroq darajada chetga chiqadi. Ko'chib ketayotganda odam avvalgidek qola olmaydi, avvalgi shaxsini saqlab qola olmaydi. Biroq, marginallashtirish vaqtinchalik xususiyatlar bilan tavsiflangan jarayon sifatida bir xil tarzda davom etmaydi, uni belgilaydigan o'ziga xos sharoitlarga bog'liq holda kechadi. Migratsiya marginallashtirishning asosiy omillaridan biri bo'lib, ijtimoiy izolyatsiya, iqtisodiy tengsizlik va ijtimoiy qarama-qarshiliklarni keltirib chiqaradi. Ushbu jarayonni boshqarish uchun davlat va xalqaro tashkilotlar kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirishi lozim. To'g'ri yondashuv orqali migratsiya salbiy oqibatlardan ijobiy o'zgarishlar manbaiga aylanishi mumkin.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Gençler, Ayhan, and Sudi Apak. "Marginalized Migration, Trends and Policies." Journal of Social Policy Conferences. No. 53. Istanbul University, 2007.
2. Россия заняла третье место в мире по числу мигрантов /Newsru.com //http://www.newsru.com/russia/19apr2016/migrants.html.
3. Apak, J. (2002): "Shaping Europe's Migration Policy New Regimes for the Employment of Third Country Nationals: A Comparison of Strategies in Germany, Sweden, the Netherlands and the UK", European Journal of Migration and Law, No: 4: 309-328.
4. Najmuddin, Akramov Giyosiddin. "SOCIAL WORK AND MARGINALIZATION: STRATEGIES AND METHODS OF ENGAGEMENT." International Scientific and Current Research Conferences. 2024.
5. Парк, Р. Э. "Человеческая миграция и маргинальный человек." Избранные очерки. 2011. 223-235.
6. Ильинова, Надежда Александровна. "Аксиологический аспект социального бытия общества сквозь призму социально-гуманитарного познания." Власть 11 (2014): 168-171.